

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ СУД З ПРАВ ЛЮДИНИ

ЧЕТВЕРТА СЕКЦІЯ

СПРАВА “КУЗНЕЦОВ ПРОТИ УКРАЇНИ”

(ЗАЯВА № 39042/97)

РІШЕННЯ

СТРАСБУРГ

29 квітня 2003

Це рішення набуває статусу остаточного відповідно до обставин, що зазначені в параграфі 2 статті 44 Конвенції. Воно може бути редакційно відредаговано.

У справі “Кузнецов проти України”,

Європейський суд з прав людини (Четверта секція), засідаючи палатою, до складу якої увійшли:

Сер Ніколас Браца, Головуючий,

пані Є. Пам,

п. Й. Макарчик,

пані В. Стражніцка,

п. М. Фішбах,

п. В. Буткевич,

п. Р. Маруште, судді,

та п. М. О’Бойл, секретар секції,

порадившись у нарадчій кімнаті 25 березня 2003 р.,

виносить таке рішення, яке було прийняте цього останнього дня:

ПРОЦЕДУРА

1. Справа ґрунтується на заяві (№ 39042\97) проти України, поданій до Європейської комісії з прав людини (далі – Комісія) відповідно до колишньої статті 25 Конвенції про захист прав і основних свобод людини (далі – Конвенція) громадянином України Кузнецовим Михайлом Сергійовичем (далі – заявник) 25 листопада 1997 року.
2. Інтереси заявника представляла його мати, Марія Г.Кузнецова, Ігор Воскобойніков і пізніше Олег О. Костян. Інтереси уряду України представляла Лутковська В.В., Уповноважений у справах дотримання Конвенції про захист прав та основних свобод людини.
3. Справа стосувалася умов тримання заявника в “коридорі смерті” у СІЗО Івано-Франківської області та поводження з ним там.

4. Заява була визнана частково прийнятною Комісією 30 жовтня 1998 року. З 23 по 26 листопада 1998 року Комісія здійснила відрядження до Києва та СІЗО Івано-Франківської області з метою встановлення фактів. У своєму звіті від 26 жовтня 1999 року (колишня стаття 31 Конвенції) вона висловила думку, що у цій справі не було порушення статті 3 Конвенції в частині нелюдського поводження з заявником у СІЗО (одноголосно), що було порушення статті 3 в результаті умов утримання заявника у СІЗО Івано-Франківської області (одноголосно), що було порушено статтю 3 Конвенції в результаті відсутності ефективного розслідування скарг заявника стосовно поганого поводження з ним у СІЗО Івано-Франківської області (двадцяти чотирма голосами проти одного), що було порушено статтю 8 (одноголосно) і що було порушено статтю 9 (одноголосно). [Довідка секретаріату: копію звіту Комісії можна отримати у секретаріаті].
5. Заяву було передано до Суду відповідно до положень, що застосовувалися до набуття чинності Протоколу № 11 до Конвенції, 11 вересня 1999 року (стаття 5 § 4 Протоколу № 11 та колишні статті 47 і 48 Конвенції). Вона була передана Четвертій секції Суду (правило 52 § 1 Регламенту Суду). У цій секції відповідно до правила 26 § 1 Регламенту Суду була сформована палата, яка повинна була розглядати справу.
6. Порадившись зі сторонами, Президент Палати прийняв рішення, що в інтересах належного судочинства провадження у справі повинно відбуватися одночасно з провадженням у справах “Назаренко проти України”, “Алієв проти України”, “Данкевич проти України”, Хохліч проти України” та “Кузнецов проти України” (заяви №№ 39483/98, 41220/98, 40679/98, 41707/98 та 39042/97) (правило 43 § 2).
7. Заявник та Уряд надали свої зауваження щодо суті заяви (правило 59 § 1).
8. 1 листопада 2001 Суд змінив склад секцій (правило 25 § 1). Ця справа була передана на розгляд новому складу Четвертої секції.

ФАКТИ

1. ОБСТАВИНИ СПРАВИ

А. Загальний опис подій

9. 12 грудня 1995 р. Івано-Франківський обласний суд визнав заявника винним у вбивстві чотирьох осіб і засудив його до смертної кари з конфіскацією майна.
10. 22 лютого 1996 р. Верховний Суд залишив вирок суду першої інстанції в силі. За рішенням відповідних посадових осіб слідчого ізолятора Управління Міністерства внутрішніх справ у Івано-Франківській області заявник був переведений до однієї з камер, призначених для осіб, які очікують виконання вироку у вигляді смертної кари.
11. Мораторій на виконання таких вироків був проголошений Президентом України 11 березня 1997 р. Рішенням № 11рр/99 від 29 грудня 1999 р. Конституційний Суд України визнав неконституційними положення Кримінального кодексу стосовно смертної кари. Покарання у вигляді смертної кари було, таким чином, замінене на довічне ув'язнення відповідно до Закону № 1483-III від 22 лютого 2000.
2 червня 2000 Івано-Франківський обласний суд замінив заявнику покарання у вигляді позбавлення волі на довічне ув'язнення.

В. Факти

12. Факти у справі стосовно умов утримання заявника в СІЗО Івано-Франківської області та події під час його перебування там викладалися неоднаково заявником та Урядом.
13. Факти, як вони викладалися заявником, наведені у параграфах 16-19 нижче. Факти, як вони викладалися Урядом, наведені у параграфах 20-25 нижче.
14. Опис документів, наданих Комісії та Суду, представлений у параграфах 26 - 41.
15. Для встановлення фактів у світлі спору щодо умов утримання заявника та подій, які сталися у СІЗО Івано-Франківської області, Комісія провела своє власне розслідування відповідно до колишньої статті 28 § 1 (а) Конвенції. З цією метою Комісія розглянула ряд документів, наданих заявником та Урядом в обґрунтування своїх відповідних тверджень, і призначила трьох делегатів для заслухання свідчень свідків на слуханні, яке було проведене у Міністерстві юстиції в Києві 23 та 26 листопада 1998 р. та у Івано-Франківську 24 та 25 листопада 1998 р. Оцінка доказів Комісією та її висновки щодо фактів підсумовані у параграфах 42 - 57.

1. Факти, як вони описані заявником

16. 12 грудня 1995 р. Івано-Франківський обласний суд засудив заявника за вбивство чотирьох осіб до смертної кари з конфіскацією усього особистого майна.
17. 22 лютого 1996 р. Верховний Суд залишив вирок суду першої інстанції в силі. За рішенням адміністрації слідчого ізолятора Міністерства внутрішніх справ заявник був переведений до камери, призначеної для осіб, які очікують смертної кари. За словами заявника, він був позбавлений всіх прав.
18. Заявник скаржився, що Закон “Про попереднє ув'язнення” від 1993 р. не застосовувався до нього, оскільки співробітники правоохоронних органів керувалися таємною Інструкцією. Відповідно до положень цієї Інструкції заявник не мав право на прогулянки на свіжому повітрі протягом більш ніж двох з половиною років. Він мав побачення зі своєю матір'ю лише один раз на рік, йому було відмовлено у праві на зустрічі, починаючи липня 1996 року кількість відвідувань була зменшена до 1 кожні три місяця.
19. У відповідь на звернення заявника до єпископу Греко-Католицької церкви Івано-Франківської громади, духовенство звернулось до адміністрації слідчого ізолятора. 3 вересня 1997 року заявнику та його матері було заборонено листуватись.

2. Факти, як вони були описані Урядом

20. Уряд вказав, що правовий статус та умови утримання осіб, засуджених до смертної кари, були викладені у Законі та Кримінально-процесуальному кодексі. Відповідно до розділу 8 Закону особа, засуджена до смертної кари, трималася під вартою окремо від інших засуджених. Камера, до якої було переведено заявника після набуття вироком щодо нього законної сили, відповідала гігієнічно-санітарним нормам, викладеним у розділі 11 Закону: розмір камери був 9 м², у ній було ліжко, стіл, радіо, достатнє природне та електричне освітлення, опалення, проточна вода і туалет.
21. Заявник був забезпечений харчуванням тричі на день, одягом, взуттям стандартного типу, а також іншими предметами щоденного вжитку. Медичне обслуговування,

лікування, профілактичні й анти-епідеміологічні заходи були організовані та впроваджувалися відповідно до законодавства з питань охорони здоров'я.

22. Відповідно до розділу 12 Закону до виконання вироку особам, засудженим до смертної кари, як правило, дозволялися візити родичів та інших осіб не частіше, ніж один раз на місяць, за письмовою згодою суду, що розглядав справу. Тривалість візиту не могла перевищувати 2 годин. Після розгляду справи апеляційним судом візити юристів та захисників могли бути дозволені начальником Головного управління Міністерства внутрішніх справ, начальником обласного управління Міністерства внутрішніх справ або його заступником, відповідальним за слідчий ізолятор. Візити адвокатів особи дозволялися без будь-яких обмежень щодо їх кількості та тривалості.
23. Після винесення вироку судом першої інстанції 14 грудня 1995 року та 4 січня 1996 року мати заявника та 18 грудня 1995 року та 17 січня 1996 року його адвокати звертались з заявою щодо зустрічі з ним. Мати відвідувала заявника 14 грудня 1995 року та 4 січня 1996 року. Адвокат заявника відвідував його 18 грудня 1995 року та 18 січня 1996 року. Протягом періоду з 22 лютого 1996 року до 29 грудня 1997 року мати заявника зверталась про побачення до Івано-Франківського обласного управління міністерства внутрішніх справ 29 лютого, 15 березня, 4 квітня, 5 та 31 травня, 23 вересня, 18 листопада та 19 грудня 1996 року, 3 та 6 червня, 24 вересня 1997 року та 4 січня 1998 року. Їй було надано дозвіл на побачення 29 лютого, 19 березня, 9 квітня, 7 травня, 7 червня, 23 вересня та 4 грудня 1996 року, 4 березня, 4 червня, 4 вересня та 4 грудня 1997 року та 4 березня 1998 року. Адвокат заявника звертався про побачення 12 березня, 11 квітня, 23 вересня, 2 та 18 грудня 1996 року. Дозвіл на побачення було надано 15 березня, 29 квітня, 23 вересня, 2 та 20 грудня 1996 року.
24. Особам, засудженим до смертної кари, було дозволено надсилати необмежену кількість листів. Протягом 1995-1998 рр. заявник надіслав 24 листи: 16 листів стосовно кримінальної справи та 8 листів до його родичів. 6 жовтня 1997 року заявник вперше звернувся до обласного управління Міністерства внутрішніх справ за дозволом надсилати листи його родичам. Після того він надіслав листи матері 3 та 19 листопада, 9 та 30 грудня 1997 року, 19 та 29 січня, 16 лютого, 12 березня, 6 квітня, 6 травня, 10 червня, 6 серпня, 1 вересня, 5 жовтня, 4 листопада та 4 грудня 1998 року. Він отримував листи від родичів 24 вересня, 8 та 24 жовтня, 24 листопада та 25 грудня 1997 року, 14 та 28 січня, 5 та 10 лютого, 13, 16 та 30 березня, 6, 9 та 16 квітня, 6, 12, 20 та 22 травня, 3, 17, 22 червня, 1, 15, 20 та 30 липня, 19, 25 та 31 серпня 15 та 17 вересня, 1, 10, 14 та 22 жовтня, 10, 21 та 23 листопада, 4 та 17 грудня 1998 року.
25. Крім того, Уряд повідомив, що Генеральний прокурор провів ретельне розслідування питань, піднятих у зверненнях заявника та його матері стосовно застосування незаконних методів слідства у справі заявника, зокрема, катування та жорстокого і нелюдського поводження. Інформація не знайшла підтвердження, було встановлено, що вона є необґрунтованою. Фактично скарги заявника та його матері були отримані 18 квітня, 19 та 29 липня, 26 серпня 1996 року, 31 січня, 5 лютого, 15, 19 та 21 березня, 14 та 16 травня, 10 червня, 16 липня 1997 року, та на них давались відповіді 22 квітня, 24 липня, 26 серпня, 16 вересня 1996 року, 4 та 7 лютого, 31 березня, 19 та 20 травня, 23 червня та 23 липня 1997 року. 19 травня 1997 року обмін листами та провадження стосовно скарг, поданих заявником та його матір'ю, були припинені відповідно до розділу 12 Закону

С. Документи

26. 23 жовтня 1998 року мати заявника направила звернення до прокурора Івано-Франківської області, Управління внутрішніх справ у Івано-Франківській області та начальника слідчого ізолятору. Вона зверталась з проханням направити медичну комісію з незалежних лікарів перевірити стан здоров'я свого сина. Вона наполягала на тому, що в'язні піддавались тортурам, що призвело до спроби самогубства або замаху на життя заявника. З листопада 1998 року мати заявника була поінформована начальником слідчого ізолятору про те, що її запит було відхилено, оскільки не було виявлено ознак катувань або застосування фізичної сили по відношенню до заявника, і що стан заявника є задовільним.
27. 23 та 24 жовтня 1998 року мати заявника направила листа до пані Лені Фішер, тодішнього Президента Парламентської Асамблеї Ради Європи. Вона скаржилась на застосування тортур по відношенню до заявника та його співкамерника пана Полторацького, що призвело до спроби самогубства заявника, та наполягала на тому, що вони були відвезені до лікарні та що заявник був паралізований. Крім цього, мати заявника скаржилась на те, що вона була позбавлена можливості бачитись з ним.
28. У листі від 26 жовтня 1998 року мати заявника поінформувала Комісію про те, що “ в установі ВІ 304\199 м. Івано-Франківська мала місце незаконна спроба виконати смертний вирок проти Кузнецова та Полторацького та що уряд намагався приховати цю подію”.
29. 26 жовтня 1998 року мати заявника звернулась до обласної прокуратури з проханням направити медичну комісію з незалежних лікарів з метою перевірки стану здоров'я свого сина. Вона зауважила, що її було поінформовано про небезпеку для здоров'я її сина.
30. 28 жовтня 1998 року лікар слідчого ізолятору склав медичний висновок. У цьому висновку йшлося про те, що не було виявлено жодних ознак того, що заявника було побито або до нього застосовувались тортури і що стан його здоров'я був задовільний. Цей висновок було підписано та підтверджено заявником.
31. У своїй письмовій доповіді від 29 жовтня 1998 року заявник зауважив, крім іншого, що до нього не було застосовано фізичної сили, що адміністрація слідчого ізолятору поводитись з ним належним чином, що його права не було порушено, що він не має скарг на адміністрацію слідчого ізолятору, що він не мав наміру знову здійснити спробу самогубства та що адміністрація слідчого ізолятору не мала жодного відношення до його попередньої спроби.
32. Івано-Франківське обласне управління з питань виконання покарань Міністерства внутрішніх справ України у відповідь на скаргу матері заявника про застосування тортур по відношенню до його сина та прохання направити медичну комісію з незалежних лікарів з метою перевірки стану здоров'я свого сина було складено звіт від 29 жовтня 1998 року. У цьому звіті йшлося про те, що 28 жовтня 1998 року заявника було оглянуто лікарями слідчого ізолятору, які не виявили жодних ознак

фізичних ушкоджень. Крім цього, йшлося про те, що заявник заперечував факт застосування тортур по відношенню до нього.

33. Листом від 30 жовтня 1998 року заступник начальника Івано-Франківського обласного управління Міністерства внутрішніх справ України поінформував мати заявника про те, що її скарга щодо застосування тортур по відношенню до його сина була розглянута та відхилена як необґрунтована. Медичний огляд заявника не підтвердив жодних ознак катування. Таким чином, не існує підстав для направлення комісії незалежних лікарів для розслідування заявлених фактів.
34. Листом від 2 листопада 1998 року заступник прокурора Івано-Франківської області поінформував мати заявника про те, що її скарга щодо зустрічей з її сином була розглянута та не було виявлено жодних ознак порушення прав заявника.
35. У своєму наступному листі від 18 грудня 1998 року заступник прокурора Івано-Франківської області поінформував Генерального прокурора про факт проведення ряду медичних оглядів заявника протягом останніх місяців з метою встановлення, чи не було завдано шкоди заявнику діями адміністрації слідчого ізолятору. Останній медичний огляд було проведено 29 жовтня 1998 року за участю працівників департаменту з питань охорони здоров'я Івано-Франківського обласного управління МВС України. Огляд встановив, що заявника не було піддано поведженню, яке б принижувало його людську гідність.
36. 21 грудня 1998 року заявник звернувся до заступника начальника Івано-Франківського обласного управління МВС України, пана Кмити, з проханням про зустріч з священиком. Дозвіл заявнику було надано, і він зустрівся з священиком 26 грудня 1998 року.
37. Начальник слідчого ізолятору листом від 10 січня 1999 року поінформував мати заявника про те, що її син 3 вересня 1998 року здійснив спробу самогубства та був врятований. Він також зазначив, що копія рішення про відмову в порушенні кримінальної справи по факту здійснення спроби самогубства її сином була направлена обласному прокурору.
38. Рішенням від 5 березня 1999 року прокурор відхилив скаргу матері заявника на дії заступника прокурора Івано-Франківської області. Він відмовився порушити кримінальну справу проти заступника прокурора Івано-Франківської області у зв'язку з відсутністю складу злочину у його діях. Він також зазначив, крім іншого, що Постанова не застосовувалась до умов утримання в'язнів у "коридорі смерті". Співробітники слідчого ізолятору керувалися положеннями Інструкції, зміст якої був державною таємницею.
39. Відповідно до записів у документах в'язниці, мати заявника зверталась з проханням відвідати свого сина 24 вересня 1997 року, 4 та 26 березня, 27 червня, 27 серпня, 24 жовтня та 30 листопада 1998 року. Дозвіл на відвідування, які мали місце 4 грудня 1997 року та 4 березня, 4 червня, 6 липня, 11 серпня та 28 листопада 1998 та 5 січня 1999 року було надано 7 жовтня 1997 року, 4 березня, 22 квітня, 1 червня, 11 серпня, 17 листопада та 11 грудня 1998 року. Клопотання про відвідування від 27 серпня 1998 року було відхилено.
40. У документі, на якому відсутня дата, заступник начальника слідчого ізолятору, пан В.М.Павлюк, заявив, що у період з 11 вересня 1997 року по 18 грудня 1998 року ні заявник, ні його батьки не звертались з проханням надати дозвіл на зустріч заявника з священиком. Крім цього, він зазначив, що протягом цього періоду ніхто з представників церкви не звертався з проханням про отримання цього дозволу.

41. Відповідно до медичної картки заявника, заявник страждав на гастрит 13 травня та 16 червня 1996 року, 31 липня, 20 серпня, 16 вересня, 1 та 6 листопада 1996 року, 10 та 15 січня, 23 червня, 28 серпня, 12 вересня, 30 жовтня та 27 листопада 1997 року, 23 січня, 1 квітня, 16 липня та 4 грудня 1998 року заявник страждав на хронічний гастрит.

3 вересня 1998 року після вчинення спроби самогубства заявника було госпіталізовано. 4 вересня 1998 року він повернувся до слідчого ізолятору. З 4 по 7 вересня 1998 року він приймав ліки. З 7 по 18 вересня, 1, 18 та 28 жовтня, 9, 19 та 27 листопада 1998 року заявник був оглянутий психіатром слідчого ізолятору та 28 жовтня та 4 грудня 1998 року він був оглянутий лікарем слідчого ізолятору.

D. Оцінка Комісією доказів і її висновки щодо фактів

42. Оскільки існував спір щодо фактів у справі, Комісія за допомогою сторін провела розслідування і заслухала усні свідчення дев'ятнадцяти свідків: заявника, батьків заявника, п. Броніслава С. Стичинського, заступника Міністра юстиції, п. Дрижчаного, начальника управління Генеральної прокуратури, пана Доценка, начальника департаменту з пенітенціарних питань Генеральної прокуратури України, п. Івана В. Штанька, заступника Міністра внутрішніх справ, п. Петра А. Яремківа, начальника СІЗО Івано-Франківської області, п. Богдана В. Качура, лікаря СІЗО, пана Валерія І. Слободянюка, психіатра в'язниці, п. Станіслава В. Прохницького, фельдшера, п. Юрія М. Піндюса, помічника начальника СІЗО, який чергував 3 вересня 1998 р., п. Федора О. Савчука, помічника начальника СІЗО, який чергував в ніч з 2 на 3 вересня 1998 р., пана Михайла Д. Козакієвича, охоронця, який був черговим в ніч з 2 на 3 вересня 1998 року; пана Богдан Б. Галйас, охоронця, який був черговим в ніч на 3 вересня 1998 року, п. Ігоря П. Івашка, заступника начальника СІЗО, п. Ярослава М. Павлюка, заступника начальника СІЗО, п. Валентина М. Набіуліна, начальника Управління з нагляду за слідчими ізоляторами і тюрмами Управління виконання покарань, п. Олександра В. Кмита, заступника начальника Управління Міністерства внутрішніх справ у Івано-Франківській області, і п. Анатолія О. Бойка, начальника Івано-Франківського обласного департаменту виконання покарань Міністерства внутрішніх справ.

Висновки Комісії можуть бути підсумовані таким чином.

1. Стверджені напади на заявника з боку працівників СІЗО

43. Заявник дав свідчення перед Делегатами, що його було побито 2 вересня 1998 р., оскільки він передав записку іншому в'язню, пану Полторацькому, який 1 вересня 1998 року мив підлогу в коридорі. Він повідомив пану Полторацькому зміст листа, який він отримав від своїх батьків. За словами заявника, він хотів лише поспілкуватись, оскільки йому набридло сидіти одному у камері. Наступного ранку його викликали з камери та побили в "кінозалі" кійками шість або сім осіб, обличчя яких були приховані масками, по спині, ногах та плечах, але не по голові.

44. Комісія зауважила, що заявник написав та підписав заяву від 28 жовтня 1998 року, крім іншого, про те, що співробітники в'язниці поводитись з ним належним чином, що до нього не застосовувалась фізична сила і що він не має скарг на дії адміністрації слідчого ізолятору. Комісія також прийняла до уваги той факт, що

заявник в присутності Делегатів заперечував зміст заяви та повідомив, що на практиці в'язнів зобов'язували підтверджувати письмово те, що співробітники слідчого ізолятору поводитися з ними належним чином, і що зміст цих заяв викликає сумніви.

45. Комісія зауважила, що заява заявника про його побиття містить ряд деталей та елементів, які вона не очікувала б знайти у випадку вигаданої історії. Але вона відмітила, що не було встановлено жодного запису випадків нелюдського поводження, описаного заявником. Комісія погодилась із твердженням заявника, що він не скаржився, щоб не погіршити ситуацію. Але ні Комісія, ні Делегати не отримали ні усних, ні письмових доказів на підтримку його заяви. Вона також відмічає, що медичний огляд заявника 3 вересня 1998 року та курс лікування у період з 4 по 7 вересня 1998 року не виявили жодних ознак фізичного насильства у результаті нелюдського поводження, описаного заявником. Не було жодних записів стосовно цього в його медичній картці, зроблених лікарем слідчого ізолятору, психіатром слідчого ізолятору або фельдшером.
46. 3 вересня 1998 року заявника було знайдено підвішеним у його камері, але його було реанімовано. За словами матері заявника, спроба самогубства його сина була результатом нелюдського поводження з боку адміністрації слідчого ізолятору або спробою стратити його. Комісія прийняла до уваги свідчення пана Дорошенка, директора пенітенціарного департаменту Генеральної прокуратури України, що 3 вересня 1998 року о 8.48 під час звичайної перевірки заявника було знайдено з мотузкою на шиї, зробленою з куска простирадла. Співробітниками слідчого ізолятору було вжито всіх необхідних медичних заходів для врятування його життя. Після цього заявника було доставлено в госпіталь, звідки він повернувся наступного дня. Мати заявника бачила його в останнє в серпні 1998 року. Свідок сказав, що скоївши спробу самогубства заявник порушив правила слідчого ізолятору і його було поміщено в карцер на 15 діб.
47. Комісія зауважує, що заява матері заявника щодо спроби самогубства свого сина не була повністю підтримана заявником, який підтвердив у присутності Делегатів, що він повісився в результаті побиття співробітниками слідчого ізолятору 2 вересня 1998 року. Але він не згадував жодних деталей подій 3 вересня 1998 року. Він зазначив, що знаходився у нервовому стані і не міг більше терпіти поводження, якому він був підданий. У цьому зв'язку Комісія зауважила, що заява заявника про те, що він вчинив спробу самогубства, була підтверджена свідченнями начальника слідчого ізолятору, його двома помічниками та двома охоронцями, які були черговими 2 та 3 вересня 1998 року. Твердження цих свідків можуть не співпадати щодо окремих деталей. Не дивлячись на це, Комісія вважає ці розходження незначними за своєю суттю порівняно із детальними, точними та загально змістовними висновками, представленими ними.
48. У цьому зв'язку Комісія також прийняла до уваги той факт, що заявнику відразу було зроблено масаж серця та дихання рот у рот, що врятувало його життя. В той же час було викликано швидку медичну допомогу та пізніше заявника було оглянуто отоларингологом, його було госпіталізовано до психоневрологічної лікарні, де він пробув один день. Комісія відмічає, що на третій день після повернення з лікарні заявник взагалі стверджував, що не вішався. Однак Комісія вважає, що заявник знаходився у шоківому стані та мав часткову амнезію. Більше того, свідчення психіатра слідчого ізолятору, який детально оглядав заявника, свідчать про те, що заявник стверджував, що не міг зрозуміти, що було причиною його поступку, та не

мав жодного уявлення, чому він це зробив. Тому Комісія зауважила, що це не може бути встановлено поза розумним сумнівом, що заявник був підданий нелюдському поводженню у слідчому ізоляторі 2 та 3 вересня 1998 року.

2. Розслідування звинувачень заявника і його батьків

49. 23 жовтня 1998 року мати заявника направила звернення до прокурора Івано-Франківської області, Івано-Франківського обласного управління Міністерства внутрішніх справ та адміністрації слідчого ізолятору з проханням направити медичну комісію з незалежних лікарів з метою перевірки стану здоров'я її сина. Вона стверджувала, що в'язні піддавались тортурам, що призвело до спроби самогубства заявника або замаху на його життя. Вона повторила свій запит до прокурора Івано-Франківської області 26 жовтня 1998 року, зазначивши, що вона була поінформована про небезпеку для здоров'я її сина. Листом від 30 жовтня 1998 року заступник начальника Івано-Франківського обласного управління Міністерства внутрішніх справ, пан Кмита, поінформував мати заявника про те, що її скарга щодо застосування тортур по відношенню до заявника була розглянута і відхилена як необґрунтована та що медичний огляд заявника не підтвердив жодних ознак катування. Таким чином, не існує підстав для направлення комісії з метою розслідування заявлених фактів. 3 листопада 1998 року начальник в'язниці поінформував мати заявника, що її скарга щодо застосування тортур по відношенню до його сина була відхилена, оскільки не було виявлено жодних ознак катування або використання фізичної сили до заявника, і що стан його здоров'я був задовільний. У листі від 20 листопада 1998 року на адресу матері заявника заступник обласного прокурора підтвердив, що 28 жовтня 1998 року заявник проходив медичний огляд, в результаті якого не було виявлено жодних ознак порушення прав заявника.
50. У цей же час 29 жовтня 1998 року Івано-Франківське обласне управління з питань виконання покарань Міністерства внутрішніх справ у своєму звіті, крім іншого, зазначив, що заявник був оглянутий лікарями слідчого ізолятору, які не знайшли будь-яких ознак фізичних ушкоджень.
51. У своєму листі від 18 грудня 1998 року заступник прокурора Івано-Франківської області поінформував Генерального прокурора про проведення ряду медичних оглядів заявника протягом останніх місяців з метою встановлення, чи не було завдано шкоди здоров'ю заявника в результаті поводження з ним співробітників слідчого ізолятору. Останній медичний огляд було проведено 28 жовтня 1998 року за участю працівників департаменту з питань охорони здоров'я Івано-Франківського обласного управління Міністерства внутрішніх справ та було встановлено, що з заявником поводитись належним чином. Начальник слідчого ізолятору листом від 10 січня 1999 року поінформував мати заявника про те, що її син 3 вересня 1998 року здійснив спробу самогубства та був врятований. Він також поінформував її, що копію рішення про відмову порушити кримінальну справу по факту здійснення спроби самогубства її сином було направлено прокурору області. Внутрішнє розслідування було закінчено 5 березня 1999 року за рішенням прокурора щодо скарги матері заявника на дії заступника обласного прокурора. Прокурор області відмовив у порушенні кримінальної справи в зв'язку із відсутністю складу злочину.
52. Комісія відмітила, що відсутні записи того часу, які б надавали деталі будь-якого розслідування, проведеного національними органами по скарзі матері заявника щодо

подій, які мали місце 2 та 3 вересня 1998 року. Комісія не побачила жодного документу, який підтвердив би проведення розслідування національними органами, крім тих, які безпосередньо були задіяні у фактах, на які скаржилась маті заявника. Більше того, не дивлячись на те, що виходячи з фрагменту медичної картки заявника та свідчень, наданих лікарем слідчого ізолятору паном Б.В. Качурою, що заявник проходив курс медичного лікування у період з 4 по 7 вересня 1998 року та був оглянутий психіатром слідчого ізолятору 7 та 18 вересня, 1, 18 та 28 жовтня 1998 року, медичний огляд заявника за участю представників Івано-Франківського обласного відділу з питань охорони здоров'я мав місце 28 жовтня 1998 року, тобто більше ніж через місяць після заявленого нелюдського поводження щодо заявника.

3. Умови утримання заявника в “коридорі смерті”

53. Комісія встановила, що вісім ув'язнених СІЗО Івано-Франківської області, засуджених до смертної кари, включно із заявником, трималися в одиночних камерах без можливості спілкування з іншими ув'язненими. Камера заявника була 2X5X3 м. У ній був відкритий туалет, умивальник з одним краном з холодною водою, два ліжка, прикріплені до підлоги стіл і невелика лавка, центральне опалення та вікно з решітками. У камері заявник мав деякі книги, газети, шахівницю, мило і туалетний папір, трохи фруктів та іншої їжі. Під час візиту делегатів 24-25 листопада 1998 року у камері було занадто тепло, особливо у порівнянні з іншими кімнатами у СІЗО. Світло було ввімкнене 24 години на добу, а радіо вимикалося на ніч. За ув'язненими часто спостерігали охоронці через невелике вічко у дверях камери, що позбавляло їх будь-якої приватності. Камера була свіжо побілена, з чого можна було зробити висновок, що до візиту делегатів умови були гіршими. Комісія взяла до уваги свідчення заявника, що з 24 лютого по 24 березня 1998 року у камері не було крана з водою і умивальника, а лише невелика труба у стіні поруч з туалетом, а вода вмикалася лише з коридору, що стіни були вкриті фекаліями, і що не було зливного бачка в туалеті. Комісія дійшла висновку, що свідчення заявника, які не заперечувалися Урядом, є переконливими.
54. Комісія прийняла до уваги свідчення матері заявника про те, що заявник страждав на нервовий розлад ще задовго до того, як був затриманий та засуджений. В зв'язку із його психічною хворобою він був звільнений від військової служби. Більше того, він страждав на хронічний гастрит.
55. Щодо побачень матері заявника Комісія встановила, що за винятком клопотання від 27 серпня 1998 року, всі її клопотання про побачення були задоволені. Відповідно до записів у документах слідчого ізолятору, мати заявника зверталась про побачення з її сином 24 вересня 1997 року, 4 та 26 березня, 27 червня, 25 липня, 24 жовтня та 30 листопада 1998 року. Дозвіл на відвідування, які мали місце 4 грудня 1997 року та 4 березня, 4 червня, 6 липня, 11 серпня та 28 листопада 1998 та 5 січня 1999 року було надано 7 жовтня 1997 року, 4 березня, 22 квітня, 1 червня, 11 серпня, 17 листопада та 11 грудня 1998 року. Комісія зауважує, що клопотання про побачення від 24 вересня 1997 року та 26 березня 198 року були задоволені 4 грудня 1997 року та 4 червня 1998 року, тобто через більш ніж три місяці після подання. Більше того, два охоронця були присутні під час побачень із матір'ю, які мали право переривати розмову, якщо заявник або його мати казали щось “неправдиве”.
56. Щодо листування заявника, Комісія відмітила, що 6 жовтня 1997 року заявник вперше звернувся до Івано-Франківського обласного управління Міністерства внутрішніх

справ про надання дозволу відправляти листи до своїх близьких. Після цього заявник надсилав листи до своєї матері 3 та 9 листопада 1997 року, 9 та 30 грудня 1997 року, 19 та 29 січня, 16 лютого, 12 березня, 6 квітня, 6 травня, 10 червня, 2 липня, 6 серпня, 1 вересня, 5 жовтня, 4 листопада та 4 грудня 1998 року. Він отримував листи від своєї матері від 24 вересня, 8 та 24 жовтня, 24 листопада та 25 грудня 1997 року, 14 та 28 січня, 5 та 10 лютого, 13, 16 та 30 березня, 6, 9 та 16 квітня, 6, 12, 20 та 22 травня, 3, 17 та 22 червня, 1, 15, 20 та 30 липня, 19, 25 та 31 серпня, 15 та 17 вересня, 1, 10, 14 та 22 жовтня, 10, 21 та 23 листопада, 14 та 17 грудня 1998 року.

57. Заявник засвідчив, що його мати зверталась з проханням надати дозвіл священику побачитись із заявником. Але у документі, на якому відсутня дата, підписаним паном В.М.Павлюком, заступником начальника слідчого ізолятора йдеться про те, що у період з 11 вересня 1997 року по 18 грудня 1998 року ні заявник, ні його мати, ні представники церкви не звертались про надання такого дозволу.

II. ВІДПОВІДНЕ НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО

A. Конституція України

58. Відповідно до п.п. 2 та 3 статті 8 норми Конституції є нормами прямої дії. Гарантується право на звернення до суду для захисту конституційних прав людини і громадянина безпосередньо на підставі Конституції України.
59. Ч. 1 статті 9 проголошує, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.
60. Ч. 3 статті 15 заборонена цензура.
61. Згідно зі статтею 19 правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.
62. Стаття 22 проголошує, що права та свободи людини і громадянина гарантуються і не можуть бути скасовані при прийнятті нових законів та внесенні змін до чинних законів.
63. Згідно з п.п. 2 та 4 статті 29 ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом. Кожному заарештованому та затриманому має бути невідкладно повідомлено про мотиви арешту чи затримання, роз'яснено його права та надано можливість з моменту затримання захищати себе особисто та користуватися правовою допомогою захисника.
64. Відповідно до пунктів 2 та 3 статті 55 кожному гарантується право на оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. Кожен має право після використання всіх національних засобів правового захисту звертатися за захистом своїх прав і

свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна.

65. За статтею 59 кожен має право на правову допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав. Для забезпечення права на захист від обвинувачення та надання правової допомоги при вирішенні справ у судах та інших державних органах в Україні діє адвокатура.
66. Ч. 3 статті 63 проголошує, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду.
67. Відповідно до статті 64 конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

Б. Нормативні положення, якими закріплені умови утримання у „коридорі смерті”

68. Умови у тримання у „коридорі смерті” у пенітенціарній системі України були послідовно врегульовані Інструкцією щодо умов утримання осіб, засуджених до виключної міри покарання від 20 квітня 1998 року (далі-Інструкція) та Тимчасовими Положеннями щодо умов утримання осіб, засуджених до виключної міри покарання у слідчих ізоляторах від 25 червня 1999 року (далі-Тимчасові Положення).
69. Інструкцією закріплено, що після винесення остаточного вироку, особи засуджені до смертної кари, повинні утримуватись окремо від інших засуджених у спеціально об'лаштованих камерах. У виключних випадках, у одній камері могли утримуватись не більше двох таких засуджених. Площа камери на одного засудженого, що перебував у одиночній камері, повинна була бути не меншою за 4 квадратні метри, у камері на дві особи не меншою за 3 квадратні метри. Засуджені забезпечувались індивідуальним спальним місцем та постільною білизною. Вони носили уніформу розроблену для особливо небезпечних рецидивістів. Посилання робились також і на їх правовий статус та обов'язки. Встановлювались кількість побачень з родичами та кількість листів, яку в'язні могли надсилати та отримувати: вони мали право на одне побачення в місяць та могли надіслати одного листа на місяць. На отримання пошти обмежень не було. В'язні могли отримувати дві бандеролі на рік. Вони мали право на щоденні одногодинні прогулянки на свіжому повітрі. За межами камер в'язні перебували в наручниках. Їм не дозволялось працювати.

Засуджені могли також читати книжки, журнали та газети, придбані у в'язничній бібліотеці та/чи куплені через в'язничну торгівельну мережу; вони могли отримувати грошові перекази; вони могли зберігати у камерах особисті речі та продукти харчування та купувати їжу та предмети туалету у в'язничній крамниці двічі на місяць (на суму не більше розміру 1 мінімальної заробітної плати), та грати у настільні ігри. Вони могли зустрічатися з адвокатами. Медичне обслуговування здійснювалось відповідно до національного законодавства.

Засуджені могли звертатися зі скаргами до державних органів. Такі скарги мали бути відправлені на протязі трьох днів. Скарги Генеральному прокуророві цензурі не підлягали.

70. Тимчасове Положення у порівнянні з Інструкцією розширювало права осіб, засуджених до виняткової міри покарання. Зокрема, засуджені мали право на восьмигодинний сон вночі; вони могли отримувати шість посилок чи передач та три бандеролі на рік, купувати їжу та предмети туалету у в'язничній крамниці (на суму не більше 70% розміру мінімальної заробітної плати); молитися та читати релігійну літературу та зустрічатися зі священником та звертатися зі скаргами до державних органів. Їм дозволялось направляти та отримувати листи без будь-яких обмежень та мати щомісячні побачення з родичами до двох годин. Посадові особи в'язниці повинні були бути присутніми під час таких побачень. Побачення з адвокатами відповідно до закріпленого права в'язнів на правову допомогу здійснювались відповідно до вправно-трудового законодавства.

В. Закон про попереднє ув'язнення від 1993 року („Закон”)

71. Відповідно до Кримінально-процесуального кодексу, попереднє ув'язнення є запобіжним заходом, який застосовується до підсудного, обвинуваченого чи особи, яка підозрюється у вчиненні кримінального діяння, що карається позбавленням волі, або до засудженої особи щодо якої вирок ще не виконаний.

72. Відповідно до ч. 4 статті 8, особи, засуджені до виключної міри покарання, вирок щодо яких не став остаточним, утримувались окремо від інших затриманих осіб.

73. Ч. 1 статті 9 Закону проголошує серед іншого, що затримані мають право (а) на захист відповідно до норм кримінального права, (б) бути ознайомленим правилами утримання, (в) мати щоденну одногодинну прогулянку, (г) отримувати двічі на місяць передачу вагою до восьми кілограмів або отримувати необмежені грошові перекази та грошові кошти шляхом переведення чи особистого вручення, (д) купувати продукти харчування та предмети туалету на суму однієї мінімальної місячної заробітної плати, розраховуючись чекам, а також необмежену кількість канцелярських товарів, газет та книжок у в'язничній крамниці, (е) насити свій власний одяг та взуття та мати з собою документи та записи щодо їх кримінальної справи, (є) користуватися телевізорами, отриманими від родичів чи інших осіб, та настільними іграми, газетами та книжками, взятими у бібліотеці у попередньому місці їх затримання, чи купленими у крамниці, (ж) окремо відправляти релігійні обряди та користуватися релігійною літературою та предметами, виробленими з напів-дорогоцінних матеріалів, які мають відношення до їх віри, за умови, що вони не призводять до порушення правил, які застосовуються у місцях попереднього ув'язнення та не обмежують прав інших осіб, (з) спати вісім годин вночі, протягом яких вони не зобов'язані брати участь у процесуальних діях чи робити що-небудь ще, окрім випадків гострої необхідності, та (и) подавати скарги та подання та надсилати листи державним органам та посадовцям у порядку, передбаченому статтею 13 Закону.

74. Відповідно до статті 11 затримані повинні бути забезпечені засобами для щоденного використання, які відповідають санітарним та гігієнічним вимогам. Площа камери на

одну особу не повинна бути меншою за 2,5 квадратні метри. Затримані повинні забезпечуватись харчуванням, індивідуальним спальним місцем, постільною білизною та іншими предметами та щоденним забезпеченням безкоштовно та відповідно до норм, затверджених Урядом. За необхідності вони забезпечуються одягом та взуттям встановленого зразка.

75. Відповідно до ч. 1 статті 12 дозвіл для родичів та інших осіб на побачення із затриманим (зазвичай один раз на місяць від однієї до двох годин) надається керівництвом місця затримання, але лише за письмової згоди слідчого, слідчого органу чи суду, у провадженні яких знаходиться справа. Згідно з ч. 4 затримані мають право на побачення із захисником, з яким вони можуть зустрічатись наодинці без обмеження кількості побачень чи їх тривалості, з моменту коли адвокат отримує право діяти у такій якості, такий дозвіл має бути наданий у письмовій формі особою чи органом, у провадженні якого знаходиться справа.
76. Відповідно до ч. 1 статті 13 затримані можуть листуватися зі своїми родичами та іншими особами і підприємствами, установами та організаціями за письмового дозволу органу, у провадженні якого знаходиться справа. З моменту початку перебігу засудження, кореспонденція більше не піддається жодним обмеженням.

Г. Виправно-трудоий кодекс („Кодекс”)

77. Відповідно до статті 28 Кодексу (Основні вимоги режиму в місцях позбавлення волі) основними вимогами режиму в місцях позбавлення волі є: обов'язкова ізоляція засуджених і постійний нагляд за ними з тим, щоб виключалася можливість учинення ними нових злочинів чи інших антигромадських вчинків; точне і неухильне виконання ними своїх обов'язків; різні умови тримання залежно від характеру та ступеня суспільної небезпечності вчиненого злочину, особи і поведінки засудженого.

Засуджені повинні носити одяг єдиного зразка. Їх піддають обшукові; особистий обшук провадиться особами однієї статі з обшукуванням. Кореспонденція засуджених, а також посилки, передачі і бандеролі, що надходять на їх ім'я, підлягають перегляду. У виправно-трудоих установах встановлюється суворо-регламентований внутрішній розпорядок.

Зберігання засудженими при собі грошей та цінних речей, а також предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, не допускається. Виявлені у засуджених гроші та цінні речі вилучаються і, як правило, передаються в доход держави за мотивованою постановою начальника виправно-трудої установи, санкціонованою прокурором.

Перелік і кількість предметів та речей, які засуджені можуть мати при собі, а також порядок вилучення предметів, які заборонено використовувати у виправно-трудоих установах, встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудоих установ.

У порядку, встановленому Кодексом, засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби, мати побачення, одержувати посилки, передачі, бандеролі, грошові перекази, листуватися, відправляти грошові перекази родичам.

78. Ч.1 статті 37 (Придбання засудженими продуктів харчування і предметів першої необхідності) передбачається, що Засудженим дозволяється купувати за безготівковим розрахунком продукти харчування і предмети першої потреби на кошти, одержані за переказами.
79. В статті 40, серед іншого, закріплено, що побачення надається після пред'явлення адвокатом ордера юридичної консультації і документа, що посвідчує його особу. Кількість і тривалість побачень не обмежуються та, за заявою адвоката, можуть проводитись віч-на-віч без присутності охорони.
80. Відповідно до статті 41 (Одержання засудженими до позбавлення волі посилок, бандеролей і передач) засудженим, яких тримають у виправно-трудовах колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму - сім посилок (передач), посиленого режиму - шість посилок (передач), суворого і особливого режиму - п'ять посилок (передач). Засудженим, яких тримають у виховно-трудовах колоніях, дозволяється одержувати протягом року: у колоніях загального режиму - десять посилок (передач), посиленого режиму - дев'ять посилок (передач).

Засудженим, які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі в тюрмах, не дозволяється одержувати посилки (передачі).

Засудженим, незалежно від призначеного їм виду режиму, дозволяється одержання не більш як двох бандеролей на рік, а також придбання без обмеження літератури через книготорговельну мережу.

У виправно-трудовах колоніях-поселеннях усіх видів кількість посилок, передач і бандеролей, одержуваних засудженими, не обмежується.

Перелік продуктів харчування і предметів першої потреби, які дозволяється одержувати засудженим у посилках, бандеролях і передачах, а також порядок приймання та вручення засудженим посилок, бандеролей і передач встановлюються Правилами внутрішнього розпорядку виправно-трудовах установ.

81. Відповідно до статті 42 (Одержання і відправлення засудженими до позбавлення волі грошових переказів) засудженим дозволяється одержувати без обмеження грошові перекази і відправляти грошові перекази родичам, а з дозволу адміністрації виправно-трудової установи і іншим особам. Одержані по переказах гроші зараховуються на особовий рахунок засудженого.

82. Ч.2 статті 43 (Листування осіб, засуджених до позбавлення волі) в тюрмах засуджені можуть одержувати листи без обмеження їх кількості, а відправляти листи за такими нормами: на загальному режимі - один лист на місяць, на суворому режимі - один лист на два місяці.

Д. Закон „Про прокуратуру”

83. Відповідно до ч. 1 статті 12 прокурор розглядає заяви і скарги про порушення прав громадян та юридичних осіб, крім скарг, розгляд яких віднесено до компетенції суду. Ч. 4 передбачає, що прийняте прокурором рішення може бути оскаржено

вищестоящому прокурору, а в передбачених законом випадках - до суду. Ч. 5 передбачено, що рішення Генерального прокурора є остаточним.

84. Відповідно до статті 38 Прокурор, його заступник мають право в межах своєї компетенції витребувати із суду будь-яку справу або категорію справ, по яких вироки, рішення, ухвали або постанови набрали законної сили. За наявності підстав для перегляду справи в порядку судового нагляду прокурор приносить протест на вирок, рішення, ухвалу або постанову суду.
85. Відповідно до ч. 1 статті 44 предметом нагляду є додержання законності під час перебування осіб у місцях тримання затриманих, попереднього ув'язнення, виправно-трудоих, інших установах, що виконують покарання або заходи примусового характеру, які призначаються судом, додержання встановленого кримінально-виконавчим законодавством порядку та умов тримання або відбування покарання особами у цих установах, їх прав і виконання ними своїх обов'язків. Прокурор, який здійснює нагляд, має право у будь-який час відвідувати місця тримання затриманих, попереднього ув'язнення, установи, в яких засуджені відбувають покарання, установи для примусового лікування і перевиховання, опитувати осіб, що там перебувають, знайомитись з документами, на підставі яких ці особи затримані, заарештовані, засуджені або до них застосовано заходи примусового характеру; перевіряти законність наказів, розпоряджень і постанов адміністрації цих установ, зупиняти виконання таких актів, опротестовувати або скасовувати їх у разі невідповідності законодавству, вимагати від посадових осіб пояснень з приводу допущених порушень.

III. ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ РАДИ ЄВРОПИ

Резолюція Парламентської Асамблеї № 1097 (1996) щодо скасування смертної кари в Європі

86. У цій резолюції Асамблея висловила жаль з приводу страт, які, як повідомлялося, були незадовго до того виконані у Латвії, Литві і Україні. Зокрема, вона засудила Україну за очевидне порушення її зобов'язань ввести мораторій на виконання вироків у вигляді смертної кари, взятих під час приєднання до Ради Європи. Вона закликала цю країну поважати свої зобов'язання стосовно введення мораторію на виконання смертної кари і негайного скасування смертної кари, застерігши її, що подальше порушення зобов'язань, особливо виконання вироків щодо смертної кари, призведе до наслідків за Процедурою № 508 (1995).

Резолюція № 1112 (1997) щодо дотримання Україною зобов'язань, взятих на себе при вступі до Ради Європи, щодо введення мораторію на виконання вироків

87. Асамблея підтвердила у цій резолюції, що вона отримала офіційну інформацію, що в першій половині 1996 р. в Україні було проведено вісімдесят дев'ять страт, і висловила жаль, що органи влади України не повідомили її про кількість страт, проведених у другій половині цього року. Асамблея була особливо шокована, коли дізналася, що страти в Україні знаходяться під завісою секретності, так що, очевидно, навіть родини засуджених не повідомляються про них, і що, як повідомлялося, страчені засуджені хороняться у непомічених могилах. Вона

засудила Україну за порушення її зобов'язання запровадити мораторій на виконання смертної кари, висловила жаль з приводу страт, що вже мали місце, і висунула вимогу, щоб Україна негайно дотрималася своїх зобов'язань і зупинила виконання вироків щодо смертної кари, які чекають виконання.

Резолюція № 1179 (1999) та Рекомендація № 1395 (1999) щодо виконання Україною обов'язків та зобов'язань

88. У цих документах Асамблея зазначила, що Україна не виконала свої зобов'язання (212 осіб були страчені з 9 листопада 1995 р. до 11 березня 1997 р. відповідно до офіційних джерел). У той самий час вона відзначила, що з 11 березня 1997 р. в Україні діє *de facto* мораторій на виконання вироків щодо смертної кари. Асамблея наполягала, щоб мораторій був підтверджений *de jure* і щоб Верховна Рада ратифікувала Протокол № 6 до Конвенції. Вона наголосила на важливості фактичного мораторію на страти і твердо проголосила, що якщо матимуть місце подальші страти, вірчі грамоти парламентської делегації України будуть анульовані на наступній сесії Асамблеї відповідно до правила 6 Регламенту.

IV. ЗВІТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОМІТЕТУ З ЗАПОБИГАННЯ КАТУВАННЮ І НЕЛЮДСЬКОМУ ТА ТАКОМУ, ЩО ПРИНИЖУЄ ГІДНІСТЬ, ПОВОДЖЕННЮ І ПОКАРАННЮ (КПТ)

89. Делегати КПТ відвідали місця позбавлення волі в Україні у 1998, 1999 та 2000 рр. звіти з кожного з візитів були опубліковані 9 жовтня 2002 р. разом з відповідями на звіти Українського Уряду.

Звіт 1998 р.

90. Візит делегації, що відбувся з 8 по 24 лютого 1998 р., був першим періодичним візитом в Україну. У ході візиту делегація оглянула, серед іншого, СІЗО (слідчий ізолятор) № 313/203 у Харкові. На першому поверсі блоку № 2 СІЗО № 203 розміщувалися на той час п'ятнадцять ув'язнених, засуджених до смертної кари, хоча, як зазначалося у примітці до звіту, делегація була запевнена, що з 11 березня 1997 р. фактичний мораторій на виконання смертної кари дотримувався.

91. У своєму звіті (параграф 131) КПТ насамперед висловив серйозну стурбованість щодо умов утримання, у яких перебували ці ув'язнені, і щодо режиму, який до них застосовувався. Зазначалося, що засуджені до смертної кари зазвичай утримувалися по двоє в камерах 6,5-7 м². Камери не мали доступу природного освітлення, оскільки вікна були затемнені металевими листами. Штучне освітлення, що постійно було ввімкнене, було не завжди достатньо сильне, в результаті чого деякі камери були напівтемні. Для провітрювання камер ув'язнені могли з допомогою шнурка відкрити заслін; незважаючи на це, камери були дуже вологими і достатньо холодними (параграф 132).

Обладнання камер було описане у звіті як елементарне, яке складалося з металевого ліжка і/або відкидної платформи (з тонким матрацом, простирадлами сумнівної чистоти і ковдри, яка очевидно була недостатньою, щоб вберегти від холоду), полиці і двох вузьких табуретів. Передбачалося, що ув'язнені слухатимуть радіо програми через

приймач, вбудований у стіну камери, але делегацію повідомили, що радіо працювало спорадично (там само).

Всі камери мали невідокремлені унітази, які добре проглядалися з житлової частини; в результаті, ув'язнений, що використовував туалет, повинен був робити це перед очима свого співкамерника. Що стосується туалету, засуджені до смертної кари знаходилися у такій самій складній ситуації, як і інші ув'язнені; такі предмети як мило і зубна паста були рідкістю (там само).

Крім того, було записано, що засуджені до смертної кари не мали жодної можливості зайнятися чимось за межами камери, навіть можливості мати годину прогулянки. У найкращому випадку вони могли виходити з камери один раз на тиждень, щоб піти в душ у блоці, і один раз на місяць, якщо вони мали право мати побачення з рідними. Діяльність в камері складалася з читання і прослуховування радіопередач, коли приймач працював. Крім щомісячних побачень з рідними, які мали деякі з ув'язнених, контакт з людьми був обмежений, в основному, до випадкових візитів православного священника чи медичного персоналу, які розмовляли з ув'язненими через решітку у дверях камери (параграф 133).

92. КПП підсумував свої висновки з цього питання таким чином:

“Коротко, засуджені до смертної кари були закриті на 24 годин на добу в камерах, в яких був дуже обмежений життєвий простір і не було доступу природного освітлення і часом дуже бідне штучне освітлення, вони фактично не мали можливості зайняти свій час і дуже мало можливостей для контакту з людьми. Більшість з них трималися в таких шкідливих умовах значний період часу (від 10 місяців до більш ніж двох років). Така ситуація може повністю відповідати законодавчим положенням стосовно ставлення до засуджених до смертної кари, чинним в Україні, проте це не змінює той факт, що, на думку КПП, вона становить нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження” (параграф 134).

Крім того, зазначалося, що делегація отримала численні скарги від ув'язнених, засуджених до смертної кари, про те, що їм бракувало інформації про їх правову ситуацію, розвиток їх справ, наслідки звернень про перегляд справ, розгляд їх скарг та ін. (параграф 138).

93. У своїй відповіді на звіт від 1998 р. Уряд України зазначив, що для вирішення проблем, визначених КПП, було здійснено ряд організаційних і практичних кроків. Зокрема, було введено в дію Тимчасове положення, щоб гарантувати ув'язненим, засудженим до смертної кари, право на щомісячне побачення з рідними, право на побачення з адвокатом для отримання правової допомоги, право на побачення зі священником і право отримувати і надсилати листи без обмежень. Крім того, зазначалося таке:

- (i) що засуджені до смертної кари матимуть щоденні прогулянки на відкритому повітрі і що з цією метою буде перебудовано і переоснащено 196 ярдів у слідчих ізоляторах;
- (ii) що з метою вдосконалення природного освітлення і доступу повітря в камери ставні і металеві козирки над вікнами камер були зняті;
- (iii) що з метою інформування ув'язнених, засуджених до смертної кари, про їх права і правовий статус витяг з Тимчасового положення був прикріплений на стіні кожної камери.

Звіт 1999 р.

94. Делегація КПТ відвідала Україну з 15 по 23 липня 1999 р., у ході візиту вона знову оглянула СІЗО № 313/203 у Харкові, де на час візиту утримувалося 23 засуджених до смертної кари. Звіт відзначав, що з часу попереднього візиту сталися деякі зміни. Зокрема, камери мали природне освітлення і були краще обладнані, ув'язнені мали щоденну прогулянку на відкритому повітрі тривалістю одна година, хоча було зауважено, що було недостатньо місця для справжніх фізичних вправ (параграфи 34-35). Крім того, звіт відзначав важливий прогрес, досягнутий у забезпеченні права ув'язнених на побачення з рідними та листування (параграф 36). Однак КПТ відзначив певні неприйнятні умови утримання, включно з фактом, що ув'язнені продовжували витрачати 23 із 24 годин на добу у камерах і що можливість контакту з людьми залишалася дуже обмеженою (параграф 37).

Звіт 2000 р.

- Третій візит в Україну відбувся з 10 по 21 вересня 2000 р., у ході цього візиту делегація оглянула, серед іншого, СІЗО № 15 у Сімферополі. КПТ привітав рішення органів влади України скасувати смертну кару і звернув увагу, що вирoki щодо більшості із близько 500 засуджених до смертної кари були замінені на довічне ув'язнення.
95. Незважаючи на ці позитивні кроки, КПТ констатував, що поводження з цією категорією ув'язнених було основним джерелом стурбованості для Комітету (параграф 67). Зазначалося, що на додаток до попередньої інструкції, виданої у липні 2000 р., і до впровадження в дію двох установ з посиленням режимом, спеціально призначених для осіб, засуджених до довічного ув'язнення, до таких ув'язнених застосовувався режим суворих обмежень (параграф 68). Тоді як життєвий простір у камерах загалом був задовільним і розпочалися роботи з відновлення камер в установах, які відвідувалися, основні проблеми стосовно доступу природного освітлення і якості штучного освітлення та вентиляції залишалися (параграф 69). Крім того, засуджені до довічного ув'язнення перебували в межах своїх камер 23 години на добу без жодної форми організованої діяльності, а що стосується діяльності за межами камери, то вони мали право на півгодинну прогулянку, яка проходила у нестерпних умовах. Ця категорія засуджених майже не мала контакту з людьми: з часу набуття чинності Інструкцією у липня 2000 р. побачення з рідними були заборонені і ув'язнені мали право надсилати один лист кожні два місяці, хоча не було обмеження щодо отримання листів (параграф 70).
96. У своїй відповіді на звіт Уряд України зазначив про подальші зміни в законодавстві, які забезпечили право засуджених до довічного ув'язнення на щоденну прогулянку тривалістю одна година і два побачення з рідними на місяць тривалістю до чотирьох годин. Крім того, з метою забезпечення належного доступу світла металеві ставні були зняті з вікон у всіх камерах.

ПРАВО

I. ОЦІНКА ФАКТІВ СУДОМ

97. Суд нагадує свою усталену прецедентну практику, що відповідно до конвенційної системи, яка існувала до 1 листопада 1998 р., встановлення і перевірка фактів

належала в основному до компетенції Комісії (колишня стаття 28 § 1 і 31 Конвенції). Тоді як Суд не зв'язаний висновками Комісії щодо фактів і залишається вільним робити свої висновки в світлі всіх документів у його розпорядженні, проте він використовує свої повноваження у цій сфері лише за виняткових обставин (див. серед інших джерел рішення у справі “Акдівар проти Туреччини” від 16 вересня 1996 р., Звіти рішень і ухвал 1996-IV, с. 1214, § 78).

98. З огляду на складність фактичних аспектів справи, що включають численних свідків та значну кількість документів, Суд вважає, що Комісія підійшла до свого завдання з оцінки доказів з необхідною ретельністю, детально розглянула елементи, які підтверджували вимоги заявника, і ті, що викликали сумнів щодо їх достовірності. Таким чином, Суд приймає факти, як вони встановлені Комісією.

II. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 3 КОНВЕНЦІЇ

99. Стаття 3 Конвенції передбачає таке:

“Ніхто не може бути підданий катуванню чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню або покаранню”.

A. СТВЕРДЖУВАНЕ НАСИЛЬСТВО ЩОДО ЗАЯВНИКА У СІЗО

100. Перед Делегатами Комісії заявник стверджував, що його було побито 2 вересня 1998 року. 3 вересня 1998 року о 8.48. його було знайдено повішеним у його камері. За словами його матері, спроба самогубства була спричинена жорстоким поводженням адміністрації слідчого ізолятора або замахом на його життя.

101. Проаналізувавши скаргу відповідно до суворих стандартів, які застосовуються про тлумаченні статті 3 Конвенції, Комісія дійшла висновку, що не було встановлено “поза розумним сумнівом”, що заявник був підданий катуванню у слідчому ізоляторі 2 та 3 вересня 1998 року.

102. Суд, як і Комісія, вважає, що на основі доказів, усних і письмових, не було встановлено з необхідним рівнем доказовості, що заявник був побитий у СІЗО Івано-Франківської області всупереч статті 3 Конвенції.

103. Відповідно, Суд констатує відсутність порушення статті 3 Конвенції у цій частині.

B. НАЛЕЖНІСТЬ РОЗСЛІДУВАННЯ

104. Суд зауважує, що мати заявника мали останню зустріч зі своїм сином 11 серпня 1998 року і в той час мав місце факт, коли заявник був госпіталізований 3 вересня 1998 року, наступного дня після того, як його нібито було побито співробітниками слідчого ізолятора. Суд вважає, що мати заявника була виправдано стурбована і що її скарги містили обґрунтовані скарги щодо того, що заявник міг бути підданий жорсткому поводженню у слідчому ізоляторі.

105. Суд нагадує, що коли особа заявляє обґрунтовану скаргу на те, що її незаконно і всупереч вимогам статті 3 Конвенції було піддано поганому поводженню з боку службовців держави, це положення в сукупності з загальним обов'язком держави за статтею 1 Конвенції “гарантувати кожному в межах її юрисдикції права і свободи, визначені в Конвенції”, вимагає проведення ефективного офіційного розслідування. Таке розслідування, як і розслідування за статтею 2, повинно бути здатним привести до встановлення і покарання винних (див. стосовно статті 2 Конвенції рішення у справі “МакКан проти Сполученого королівства” від 27 вересня 1995 р., Серія А № 324, с. 49, § 161; рішення у справі “Кая проти Туреччини” від 19 лютого 1998 р., Звіти 1998-I, с. 324, § 86; рішення у справі “Яса проти Туреччини” від 2 вересня 1998 р., Звіти 1998-VI, с. 2438, § 98).
106. У своєму звіті Комісія зазначила, що за результатами численних скарг матері заявника щодо жорстокого поводження державні посадові особи начебто провели відповідне розслідування. Однак, Комісія була незадоволена тим, що проведене розслідування було лише умовно повним та ефективним для того, щоб відповідати вимогам статті 3 Конвенції. А саме, було відмічено, що рішення національних органів влади, які були представлені Комісії, стосувались лише відхилення скарг без представлення конкретних кроків, які були здійснені національними органами під час розслідування. Крім того, не дивлячись на те, що виходячи з фрагменту медичної картки заявника та свідчень, наданих лікарем слідчого ізолятору, що заявник проходив курс медичного лікування у період з 4 по 7 вересня 1998 року та був оглянутий психіатром слідчого ізолятору 7 та 18 вересня, 1, 18 та 28 жовтня 1998 року, медичний огляд заявника за участю представників Івано-Франківського обласного відділу з питань охорони здоров'я мав місце лише 28 жовтня 1998 року, тобто практично через два місяця після твердження заявника про нелюдське поводження. Комісія відмітила, що не існувало записів того часу, які могли б продемонструвати, крок за кроком, процедуру проведення розслідування тверджень та участь у розслідуванні інших органів, ніж ті, які були безпосередньо пов'язані з цими подіями. За цих обставин Комісія дійшла висновку, що розслідування було поверховим та неповним та не відображало серйозні наміри розібратися, що дійсно трапилось у слідчому ізоляторі в вересні 1998 року.
107. У світлі власного аналізу матеріалів, Суд поділяє погляди та висновки Комісії і робить висновок, що обґрунтована скарга заявника про жорстоке поводження з ним у слідчому ізоляторі не була предметом об'єктивного розслідування з боку національних органів, як цього вимагає стаття 3 Конвенції.
108. Таким чином, в цій частині було порушено статтю 3 Конвенції.

С. Умови утримання заявника в “коридорі смерті”

109. У своїй першій заяві заявник стверджував, що його право на побачення з матір'ю обмежувалося, що до вересня 1997 року йому не дозволяли надсилати і отримувати листи і що йому не дозволяли дивитися телевизор чи мати будь-які контакти з зовнішнім світом. Також йому не дозволялося мати побачення із священником.
110. Як Суд неодноразово зазначав, стаття 3 Конвенції передбачає одну з найосновніших цінностей демократичного суспільства. Вона забороняє у абсолютних виразах катування чи нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання,

незалежно від обставин і поведінки потерпілого (див., рішення у справі “Лабіта проти Італії” [ВП], заява № 26772/95, § 119, ECHR 2000-IV).

111. Відповідно до прецедентної практики Суду погане поводження повинне досягати певного мінімального рівня суворості, щоб потрапляти в сферу дії статті 3 Конвенції. Оцінка цього мінімального рівня суворості є відносною; вона залежить від всіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичний і психологічний вплив і у деяких випадках стать, вік і стан здоров'я потерпілого (див., серед інших джерел, рішення у справі “Ірландія проти Об'єднаного Королівства” від 18 січня 1978 р., Серія А № 25, с.65, § 162). Крім того, вирішуючи, чи є поводження таким, що принижує гідність, в сенсі статті 3 Конвенції, Суд братиме до уваги, чи його метою було принизити і дезорієнтувати відповідну особу і чи його наслідки несприятливо вплинули на особистість людини у спосіб, який не відповідає статті 3. Навіть відсутність такої мети не може переконливо виключити констатацію порушення цього положення (див. рішення у справі “Пірс проти Греції”, заява № 28524/95, §§ 67-68 і 74, ECHR 2001-III; і рішення у справі “Валасінас проти Литви”, заява № 22558/98, § 101, ECHR 2001-VIII).
112. Суд послідовно наголошував, що відповідне страждання і приниження повинні у будь-якому випадку виходити за межі того невідворотного елементу страждання і приниження, пов'язаного з певною формою законного поводження або покарання. Заходи, які позбавляють особу її свободи, часто можуть містити такий елемент. Відповідно до статті 3 Конвенції держава повинна забезпечити тримання особи під вартою в умовах, які відповідають принципу поваги до людської гідності, щоб спосіб і метод виконання заходу не завдавали їй душевного страждання чи мук, які б перевищували невідворотній рівень страждання, притаманного триманню під вартою, і щоб з огляду на практичні вимоги ув'язнення її здоров'я і добробут були належним чином забезпечені (див. рішення у справі “Кудла проти Польщі” [ВП], заява № 30210/96, §§ 92-94, ECHR 2000-XI).
113. На додаток, як підкреслювалося Судом у рішенні у справі “Сьорінг проти Об'єднаного Королівства”, сучасні підходи у державах-учасниках до питання смертної кари мають значення для оцінки, чи був перевищений прийнятний поріг страждання або приниження (див. рішення у справі “Сьорінг проти Об'єднаного Королівства” від 7 липня 1989 р., Серія А № 161, с. 41, § 104). У випадку засудження особи до смертної кари особисті обставини засудженого, умови тримання під вартою перед стратою та тривалість тримання під вартою перед стратою є прикладами факторів, які здатні підвести поводження або покарання, отримане засудженим, під дію заборони статті 3 (там само). Оцінюючи умови утримання, слід взяти до уваги кумулятивний ефект цих умов, а також специфічні скарги заявника (див. рішення у справі “Дугоз проти Греції”, заява № 40907/98, § 46, ECHR 2001-II; та рішення у справі “Калашніков проти Росії”, заява № 47095/99, § 95, ECHR 2002-VI).
114. Суд відзначає, що заявник скаржився на певні аспекти умов, яких він зазнав у СІЗО Івано-Франківської області, де очікував виконання вироку у вигляді смертної кари, винесеного Івано-Франківським обласним судом 12 грудня 1995 р. і залишеного в силі Верховним Судом 22 лютого 1996 р. У зв'язку з цим Суд ще раз наголошує, що для кожної держави-учасниці Конвенція регулює лише факти, що сталися після набуття чинності Конвенцією для цієї держави. Таким чином, юрисдикція Суду поширюється на скарги заявника настільки, наскільки вони стосуються періоду після 11 вересня 1997 р., коли Конвенція набула чинності стосовно України. Проте, оцінюючи вплив на заявника умов утримання, Суд може також взяти до уваги весь

період, протягом якого він тримався під вартою як ув'язнений, включно з періодом до 11 вересня 1997 р., а також умов утримання протягом цього періоду (див., рішення у справі “Калашніков проти Росії”, цитоване вище, § 96).

115. Крім того, Суд зауважує, що заявник тримався під вартою як засуджений до смертної кари до моменту, коли смертна кара йому була замінена на довічне ув'язнення в червні 2000 р. Як зазначалося вище (див. параграфи 106-108), застосування смертної кари в Україні було предметом суворої і неодноразової критики у резолюціях Парламентської Асамблеї Ради Європи, в якій було задокументовано, що з 9 листопада 1995 р. до 11 березня 1997 р. 212 страт було виконано в цій державі. Проте пізніше Президентом України був введений фактичний мораторій на виконання смертної кари; 29 грудня 1999 р. Конституційний Суд визнав положення Кримінального кодексу, які регулювали застосування смертної кари, неконституційними, а 22 лютого 2000 р. смертна кара була скасована законом і замінена на довічне ув'язнення (див. параграф 11). Заявник був засуджений до смертної кари в грудні 1995 року, тобто за 15 місяців до введення мораторію. Суд погоджується з тим, що до формального скасування смертної кари та пом'якшення вироку заявник повинен був перебувати у стані деякої непевності, страху і побоювань щодо свого майбутнього. Проте, він вважає, що ризик того, що вирок буде виконаний, та супроводжуючі почуття страху та побоювань з боку засуджених до смертної кари з часом повинні були меншати через фактичне введення мораторію.
116. Що стосується умов утримання заявника в “коридорі смерті”, Суд взяв до уваги висновки делегатів Комісії, а особливо їх висновки стосовно розміру, освітлення і опалення камери заявника, а також висновки, які стосувались практики щодо щоденних прогулянок, листування заявника та побачень з родичами. Суд бере до уваги той факт, що делегати глибоко розслідували скарги заявника і звернули особливу увагу на умови в місці, де він утримувався. За цих обставин Суд вважає, що на висновки делегатів Комісії можна покластися.
117. Суд також взяв до уваги документи, подані сторонами стосовно періоду з 26 жовтня 1999 р., коли Комісія прийняла свій звіт (колишня стаття 31 Конвенції), до 2 червня 2000 р., коли вирок щодо заявника був замінений на довічне ув'язнення, а також, наскільки це важливо, звіти КППТ, які стосуються відповідного періоду.
118. На час вбивств, за які був засуджений заявник, йому було 19 років. Він був поміщений в “коридор смерті” СІЗО Івано-Франківської області 22 лютого 1996 р., коли Верховний Суд залишив в силі вирок у вигляді смертної кари.
119. Суд бере до уваги факти, встановлені Комісією, що на час візиту делегатів до СІЗО Івано-Франківської області вісім засуджених до смертної кари трималися в одиночних камерах без можливості спілкуватися з іншими ув'язненими. Часто за ними спостерігали охоронці через маленьке віконечко в дверях камери. Світло було ввімкнене протягом двадцяти чотирьох годин на добу, а радіо вимикалося лише вночі. Далі Суд зауважує, що відповідно до свідчень матері заявника він страждав на нервовий розлад до того, як він був затриманий та засуджений. На підставі його психічного захворювання він був звільнений від військової служби. Більше того, він страждав на хронічний гастрит.
120. Крім того, Суд відзначає факти, встановлені Комісією, що до травня 1998 р. засудженим до смертної кари не дозволялося мати щоденні прогулянки, а вікна у їх камерах були повністю закриті ставнями ще незадовго до візиту делегатів. Під час

інспекції делегатів Комісії камера заявника була свіжо побілена, мала відкритий туалет і умивальник з холодною водою, два ліжка, прикріплені до підлоги стіл і невелику лавку, центральне опалення та вікно з решітками. В камері були деякі книжки, газети, шахівниця, мило і туалетний папір. Камера заявника була перегріта, особливо в порівнянні з іншими приміщеннями в слідчому ізоляторі.

121. Що стосується побачень заявника з матір'ю, Суд покладається на факт, встановлений Комісією, що два охоронці були присутні, коли батьки відвідували заявника, і вони були уповноважені переривати розмову, коли вважали, що батьки чи заявник казали будь-що "неправдиве". Крім клопотання від 19 червня 1998 р. всі клопотання батьків заявника про побачення з ним були задоволені. Проте, ці побачення відбувалися в більшості випадків через два або три місяці після подачі клопотання, а їх кількість була обмежена дванадцятьма на рік.
122. Суд зазначає, що Комісія не могла встановити з достатньою чіткістю, чи заявник або його мати просили про дозвіл священнику відвідати заявника в середині 1997 року. Однак, можна сказати, що коли заявник побачився зі священником 26 грудня 1998 р. після клопотання від 21 грудня 1998 р., регулярних візитів священників до ув'язнених не відбувалося, оскільки Інструкція не передбачала таких візитів.
123. Що стосується листування заявника, Суд зауважує, що хоча заявник мав право надсилати більше, ніж дванадцять листів на рік відповідно до Інструкції, до жовтня 1997 р. він не мав права цього робити.
124. На підставі значної кількості документів, наданих сторонами, і фактів, встановлених Комісією під час візиту до СІЗО Івано-Франківської області відносно незадовго після вступу в законну силу вироку щодо заявника і після набуття чинності Конвенцією щодо України, Суд має можливість встановити детальну картину умов, у яких заявник утримувався з 1996 р. і, зокрема, з 11 вересня 1997 р., дати набуття чинності Конвенцією щодо України, і до травня 1998 р., коли Інструкція почала застосовуватися в СІЗО Івано-Франківської області.
125. З особливою тривогою Суд сприймає той факт, що принаймні до травня 1998 р. заявник разом з іншими засудженими до смертної кари, які утримувалися в СІЗО, двадцять чотири години на добу були зачинені в камерах, в яких був достатньо обмежений життєвий простір, що вікна камер були закриті таким чином, що природне освітлення не потрапляло, що не було передбачено можливості мати прогулянки і що майже не було можливості зайняти себе якоюсь діяльністю або мати контакт з іншими людьми. Погоджуючись із зауваженнями КПП стосовно утримання засуджених до смертної кари в Україні в подібних умовах, Суд вважає, що утримання заявника в неприйнятних умовах такого роду становило поводження, що принижує гідність, всупереч статті 3 Конвенції. У справі заявника ситуація ускладнювалась тим фактом, що з 24 лютого по 24 березня 1998 р. він утримувався в камері без водопровідного крана та умивальника, а лише з невеликою трубою в стіні поруч з туалетом, коли подача води здійснювалася з коридору, а стіни були вкриті фекаліями і не було зливного бачка в унітазу. Крім того, ситуацію заявника ускладнив той факт, що протягом усього цього періоду заявник знаходився під вироком смертної кари, хоча, як зазначалося в параграфах 11 і 115, з березня 1997 р. діяв мораторій.
126. Суд вважає, що у цій справі немає доказів існування позитивного наміру принизити чи збентежити заявника. Однак, незважаючи на те, що питання, чи метою поводження було прагнення принизити чи збентежити жертву, є фактором, який слід

брати до уваги, відсутність такої мети не може виключати констатацію порушення статті 3 Конвенції (див. рішення у справі “V. проти Об'єднаного Королівства” [ВП], заява № 24888/94, § 71, ECHR 1999-IX; і рішення у справі “Калашніков проти Росії”, цитоване вище, § 101). Він вважає, що умови, в яких утримувався заявник, зокрема, до травня 1998 р., повинні були завдати йому значного психологічного страждання і принизити його людську гідність.

127. Суд визнає, що після травня 1998 р. мало місце значне і поступове вдосконалення як загальних умов утримання заявника, так і режиму, що застосовувався в СІЗО. Зокрема, ставні на вікнах камер були зняті, було впроваджено щоденні прогулянки та розширено права засуджених на побачення та листування. Проте, Суд зауважує, що на дату впровадження цих покращень заявник вже утримувався в цих шкідливих умовах протягом близько тридцяти місяців, включаючи 8 місяців після набуття чинності Конвенцією для України.
128. При розгляді суттєвих умов утримання заявника та занять, які йому пропонувались, Суд також звернув увагу, що Україна мала серйозні соціально-економічні проблеми в ході перехідного періоду і що до літа 1998 р. адміністрація СІЗО працювала в складних економічних умовах і займалася впровадженням нового національного законодавства та відповідних інструкцій. Проте, Суд зауважує, що брак коштів не може, в принципі, виправдати умови, які були настільки поганими, що перевищили поріг поводження, яке суперечить статті 3 Конвенції. Крім того, економічні проблеми України не можуть у будь-якому випадку пояснити та виправдати окремі умови утримання, які у параграфі 145 були визнані неприйнятними у цій справі.
129. Відповідно, у цій частині було порушено статтю 3 Конвенції.

III. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 8 КОНВЕНЦІЇ

130. У своїй заяві заявник скаржився на обмеження права на побачення з родиною, а також на те, що йому не дозволяли мати зустрічі з адвокатом та відсилати і отримувати листи, дивитися телебачення і мати будь-який зв'язок із зовнішнім світом.
131. Суд вважає, що скарги заявника слід розглядати за статтею 8 Конвенції, яка передбачає:
- "1. Кожен має право на повагу до його приватного і сімейного життя, до житла і до таємниці кореспонденції.
2. Органи державної влади не можуть втручатись у здійснення цього права інакше, ніж згідно із законом і коли це необхідно в демократичному суспільстві в інтересах національної і громадської безпеки або економічного добробуту країни, з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб".
132. Комісія встановила, що право заявника на побачення з матір'ю обмежувалось до одного побачення на місяць і що під час цих побачень були присутніми два охоронці, які слухали розмови і мали право втручатися, коли вони вважали, що ув'язнений або його родичі казали будь-що “неправдиве”. Крім того, Комісія встановила, що у побаченні могло бути відмовлено у випадку застосування до заявника дисциплінарного покарання за порушення в'язничних правил. Що

стосується листування, Комісія зазначала, що тоді, як відповідно до інструкції заявник міг надсилати родичам один лист на місяць і отримувати листи без обмежень щодо кількості, вся кореспонденція перлюструвалася.

133. Погоджуючись із Комісією, Суд вважає, що вищезгадані обмеження становили втручання державного органу у використання заявником свого права на повагу до приватного і сімейного життя та кореспонденцію, гарантованого статтею 8 § 1 Конвенції.
134. Таке втручання може бути виправданим лише при виконанні умов другого параграфу цієї статті. Зокрема, щоб не суперечити статті 8, втручання повинно бути здійснене “відповідно до закону”, переслідувати законну мету і бути необхідним у демократичному суспільстві для досягнення цієї мети (див. рішення у справі “Сільвер та інші проти Об'єднаного Королівства” від 25 березня 1993 р., серія А № 61, с.32, § 84; і рішення у справі “Петра проти Румунії” від 23 вересня 1998 р., Звіти 1998-VII, с.2853, § 36).
135. Насамперед, Суд повинен розглянути, чи втручання було здійснене “відповідно до закону”. Цей вираз, по-перше, вимагає, щоб відповідний захід мав певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості відповідного законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна бути здатна передбачити його наслідки для себе, а також, це законодавство повинно відповідати принципу верховенства права (див. рішення у справах “Круслін проти Франції” та “Ювіг проти Франції” від 24 квітня 1990 р., серія А №176-А, с.20, § 27, і серія А №176-В, с.52, § 26, відповідно).
136. Стверджуючи, що ці вимоги були виконані, Уряд посилався в своїх письмових зауваженнях на Закон “Про попереднє ув'язнення” та Виправно-трудоий кодекс. У своїх наступних зауваженнях він також послався на Інструкцію та Тимчасове положення. Заявник стверджував, що лише певні внутрішні інструкції видавалися для регулювання умов утримання осіб, які очікували смертної кари.
137. Суд зауважує, що закон регулює умови утримання до вступу вироку в законну силу. Крім того, він зауважує, що хоча Кодекс передбачає загальну правову основу для умов тримання під вартою, компетентні органи влади у цій справі не посилалися на його положення, коли інформували заявника чи його батьків про правила, які застосовуються до засудженого до смертної кари.
138. З документів, поданих сторонами, та фактів, встановлених Комісією, випливає, що після вступу вироку в законну силу умови тримання під вартою засуджених до смертної кари регулювалися Інструкцією, виданою Міністерством юстиції, Генеральним прокурором та Верховним Судом. Суд зазначає, що Інструкція була внутрішнім документом, який не підлягав публікації, а тому не був доступний громадськості.
139. Суд зазначає, що Інструкція була замінена Тимчасовим положенням, затвердженим Державним департаментом з питань виконання покарань наказом № 72 від 25 червня 1999 р. і зареєстрованим в Міністерстві юстиції 1 липня 1999 р. за №426/3719, який набув чинності 11 липня 1999 р. і був доступним для громадськості. Тимчасове положення розширило права засуджених до смертної кари. Зокрема, ув'язненим було дозволено отримувати шість посилок та три бандеролі на рік, відправляти і отримувати листи без обмежень та мати щомісячні побачення з родичами тривалістю до двох годин. Проте, як зазначалося Комісією, Тимчасове положення не

застосовувалось до фактів, на які скаржився заявник і які мали місце до 11 липня 1999 р.

140. За цих обставин Суд вважає, що не можна сказати, що втручання в право заявника на повагу до приватного і сімейного життя та кореспонденцію було здійснене “відповідно до закону”, як вимагається статтею 8 § 2 Конвенції.
141. З огляду на цей висновок Суд, як і Комісія, вважає зайвим розглядати, чи у цій справі втручання було необхідним у демократичному суспільстві для досягнення однієї з законних цілей в сенсі статті 8 § 2 Конвенції.
142. Таким чином, статтю 8 Конвенції було порушено.

IV. СТВЕРДЖУВАНЕ ПОРУШЕННЯ СТАТТІ 9 КОНВЕНЦІЇ

143. У своїй заяві заявник стверджував, що йому не дозволялося мати побачення зі священником.
144. Суд вважає, що ця скарга заявника повинна розглядатися за статтею 9 Конвенції, яка передбачає таке:
  - "1. Кожен має право на свободу думки, совісті і віросповідання; це право включає свободу змінювати свою релігію або свої переконання, а також свободу сповідувати свою релігію або переконання як одноособово, так і спільно з іншими, прилюдно чи приватно, в богослужінні, ученні, виконанні та дотриманні релігійних і ритуальних обрядів.
  2. Свобода сповідання релігію або переконання підлягає лише таким обмеженням, які встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах громадської безпеки, для охорони громадського порядку, здоров'я чи моралі або для захисту прав і свобод інших осіб".
145. Уряд стверджував, що заявник ніколи не просив про побачення зі священником. Відповідно до фактів, встановлених Комісією, це заперечувалось батьками заявника, але підтверджувалось певними свідками, заслуханими нею.
146. Комісія не змогла встановити з достатньою ясністю, чи заявник або його мати клопотали перед національними органами влади про дозвіл на побачення заявника зі священником до 21 грудня 1998 р. Проте Комісія встановила на підставі усних свідчень та документів, наданих їй, що заявник не міг брати участь у недільній службі, яка була доступною іншим ув'язненим, і що фактично його не відвідував священник до 26 грудня 1998 р.
147. Суд приймає висновки Комісії і, як і Комісія, вважає, що ця ситуація становила втручання у реалізацію заявником “свободи виявлення релігійних поглядів або віри”. Таке втручання суперечить статті 9 Конвенції, якщо воно не “передбачене законом”, переслідує одну або кілька законних цілей, зазначених в параграфі 2, і є “необхідним у демократичному суспільстві” для досягнення цих цілей.
148. Розглядаючи скарги заявника за статтею 8 Конвенції, Суд вже зауважував, що умови утримання засуджених до смертної кари регулювалися Інструкцією, яка відповідно до витягу, наданого Урядом, не надавала засудженим до смертної кари права на побачення зі священником. Крім того, Суд вже дійшов висновку, що Інструкція не відповідала вимогам, які висуваються статтею 8 § 2 Конвенції до “закону”.

149. Правда, Інструкція була замінена Тимчасовим положенням, яке набуло чинності 11 липня 1999 р. Проте, хоча воно гарантує право ув'язнених молитися, читати релігійну літературу та мати побачення зі священником, Тимчасове положення не застосовувалось до фактів, на які скаржився заявник і які мали місце до 11 липня 1999 р.
150. За цих обставин Суд вважає, що втручання в право заявника виявляти релігійні погляди чи віросповідання не було здійснене “відповідно до закону”, як цього вимагає стаття 9 § 2 Конвенції. Він вважає зайвим розглядати, чи у цій справі втручання було “необхідним у демократичному суспільстві” для досягнення однієї з “законних цілей” в сенсі статті 9 § 2 Конвенції.
151. Відповідно, статтю 9 було порушено.

V. ЗАСТОСУВАННЯ СТАТТІ 41 КОНВЕНЦІЇ

152. Стаття 41 Конвенції передбачає таке:

"Якщо суд визнає факт порушення Конвенції або протоколів до неї і якщо внутрішнє право відповідної Високої Договірної Сторони передбачає лише часткову компенсацію, Суд у разі необхідності, надає потерпілій стороні справедливую сатисфакцію".

A. Шкода

153. Заявник вимагав 3 130 000 українських гривень як компенсацію моральної шкоди.
154. Уряд стверджував, що вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди за стверджуване порушення статті 3 Конвенції в зв'язку з умовами утримання в “коридорі смерті” та стверджуваний брак ефективного розслідування були надзвичайно великими. Він попросив Суд визначити справедливую сатисфакцію на справедливій основі, беручи до уваги прецедентну практику з подібних питань та економічну ситуацію в Україні. Крім того, Уряд стверджував, що вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди за нібито жорстоке поводження були необґрунтованими.

Крім того, Уряд зауважував, що вимоги заявника про відшкодування моральної шкоди у зв'язку зі стверджуваним порушенням статті 8 Конвенції були частково необґрунтованими. Він вважав, що констатація порушення статей 8 і 9 становитиме відповідну компенсацію моральної шкоди.

155. Беручи до уваги свої висновки стосовно скарг заявника, Суд вважає, що він зазнав певної моральної шкоди через умови, в яких він перебував в “коридорі смерті”, і ця шкода не може бути компенсована виключно констатацією порушення. Оцінюючи розмір шкоди на справедливій основі, Суд присуджує заявникові 2 000 євро.

B. Судові витрати

156. Заявник вимагав 12 600 українських гривень відшкодування судових витрат, пов'язаних з провадженням у національних органах та в органах Конвенції.
157. Уряд заперечив цю вимогу. Він стверджував, що заявник не надав на підтвердження своєї вимоги жодних документів, і що відповідні суми були надзвичайно великими і невикористаними.

158. Суд нагадує, що для того, щоб судові витрати були включені у винагороду за статтею 41, слід встановити, що вони були насправді здійснені та були необхідними для запобігання ситуації, щодо якої є висновок про порушення Конвенції, чи отримання компенсації за порушення і що вони були розумними за розміром (див. рішення у справі “Нільсен і Джонсон проти Норвегії” [ВП], №23118/93, § 43, ECHR 1999-VIII). Суд не переконаний, що всі судові витрати, які перевищують 53 000 гривень, були необхідними у зв'язку зі скаргами, надісланими в інституції у Страсбургу. Він зауважує, що вимога заявника включала витрати за послуги адвокатів під час кримінального провадження в національних судах. Однак ці витрати не стосуються порушення статей 3, 8 і 9 Конвенції.
159. Беручи до уваги також те, що заявник досяг успіху лише в частині своєї заяви, поданої відповідно до Конвенції, і вирішуючи питання на справедливій основі, Суд присуджує заявнику кошти в сумі 1 000 євро.

С. Процентна ставка

160. Суд вважає, що процент, який нараховуватиметься у випадку невиконання коштів за цим рішенням, повинен ґрунтуватися на річній процентній ставці, яка дорівнює граничній кредитній ставці Європейського Центрального банку плюс три відсоткових пункти (див. рішення у справі “Крістін Гудвін проти Об'єднаного Королівства”, заява №28957/95, 3 липня 2002 р., § 124).

З ЦИХ ПІДСТАВ СУД ОДНОГОЛОСНО

1. Постановляє, що статтю 3 Конвенції не було порушено в частині стверджуваного побиття заявника в СІЗО Івано-Франківської області;
2. Постановляє, що статтю 3 Конвенції було порушено в частині відсутності ефективного офіційного розслідування скарг заявника про побиття в СІЗО Івано-Франківської області;
3. Постановляє, що статтю 3 Конвенції було порушено в частині умов утримання заявника в “коридорі смерті”;
4. Постановляє, що було порушено статтю 8 Конвенції;
5. Постановляє, що було порушено статтю 9 Конвенції;
6. Постановляє
  - (a) що держава-відповідач повинна сплатити заявнику протягом трьох місяців такі суми:
    - (i) 2 000 (дві тисячі) євро як компенсацію моральної шкоди в українських гривнях за курсом на день розрахунку;
    - (ii) 1 000 (одну тисячу) євро судових витрат в українських гривнях за курсом на день розрахунку;
    - (iii) будь-який податок, який може справлятися з вищевказаних сум;
  - (в) що після закінчення вищевказаних трьох місяців до остаточного розрахунку на вищевказані суми нараховуватиметься відсоток, що дорівнює граничній кредитній ставці Європейського центрального банку, що діятиме в період несплати, плюс три відсоткових пункти;
7. Відхиляє решту вимог заявника щодо справедливої сатисфакції.

Вчинено англійською і повідомлено письмово 29 квітня 2003 р. відповідно до правила 77 §§2 і 3 Регламенту Суду.